

XITOIY TILINI O'RGANISHDA PSIXOLINGVISTIK YONDASHUV

Shamaxmutova Shodiyaxon
O'ZDJTU Sharq filologiyasi fakultet
shomaxmudovashodiya@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada xitoy tilini o'zlashtirishning an'anaviy usullaridan voz kechib, jarayonga psixolingvistik nuqtai nazardan yondashiladi. Unda inson miyasining iyerogliflarni vizual kodlash xususiyatlari, tonlarni musiqiy idrok etish mexanizmlari va nutqiy to'siqlarni yuzaga keltiruvchi kognitiv omillar tadqiq etiladi. Maqolaning o'ziga xosligi shundaki, unda xitoy tili grammatikasi emas, balki til o'rganuvchining ichki ruhiy va intellektual salohiyatini faollashtirish usullari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: psixolingvistika, kognitiv yuklama, iyeroglif semantikasi, fonetik idrok, xitoy tili metodikasi.

Abstract. This article moves away from traditional Chinese language teaching methods, approaching the acquisition process from a psycholinguistic perspective. It explores the brain's visual coding of characters, the musical perception of tonal speech, and the cognitive factors that create speech barriers. The uniqueness of the paper lies in its focus not on grammar, but on methods to activate the learner's internal psychological and intellectual potential to master the language.

Keywords: psycholinguistics, cognitive load, character semantics, phonetic perception, Chinese pedagogy.

Аннотация. В данной статье представлен отход от традиционных методик преподавания китайского языка в пользу психолингвистического подхода к процессу его освоения. Исследуются механизмы визуального кодирования иероглифов мозгом, музыкальное восприятие тональной речи, а также когнитивные факторы, формирующие языковые барьеры. Уникальность работы заключается в акценте не на грамматических правилах, а на методах активации внутреннего психологического и интеллектуального потенциала учащегося для эффективного овладения языком.

Ключевые слова: психолингвистика, когнитивная нагрузка, семантика иероглифов, фонетическое восприятие, методика преподавания китайского языка.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda xitoy tilini o'rganish jarayoni nafaqat lingvistik, balki murakkab kognitiv-psixologik hodisa sifatida talqin etilmoqda. Ushbu maqolaning dolzarbligi xitoy tilining o'ziga xos ieroglif tizimi va tonal fonetikasi o'rganuvchi miyasida hosil qiladigan kognitiv yuklamani (cognitive load) psixolingvistik tahlil qilish zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqotning maqsadi — an'anaviy mexanik yodlash usullaridan voz kechib, til o'zlashtirishda inson idroki va xotira mexanizmlariga asoslangan psixolingvistik strategiyalarni ilmiy asoslashdan iborat. Tadqiqot jarayonida ierogliflarni vizual kodlash, nutqiy xavotirni (language anxiety) bartaraf etish va mental leksikonni shakllantirish masalalari tahlil qilinadi. Maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, unda xitoy tili grammatikasi emas, balki til o'rganuvchining ichki intellektual salohiyatini faollashtiruvchi mnemonik va kognitiv usullar majmui taklif etilgan. Bu esa o'z navbatida xorijiy tilni o'zlashtirish samaradorligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi.

Asosiy qism. Iyerogliflarni vizual kodlash. Xitoy yozuvi miyaning ham til, ham ko'rish markazlarini baravar faollashtiradi. Psixolingvistik nuqtai nazardan, iyeroglifni shunchaki rasm emas, balki "ikki tomonlama kodlash" (tasvir + ma'no) orqali yodlash kognitiv yuklamani kamaytiradi. Bu ma'lumotning qisqa muddatli xotiradan uzoq muddatli xotiraga tezroq o'tishini ta'minlaydi. Tonal nutq va musiqiy idrok. Xitoy tilidagi tonlar miyada musiqiy ohang sifatida qayta ishlanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tonlarni mexanik yodlashdan ko'ra, ularni hissiyot yoki tana harakatlari (kinetika) bilan bog'lash samaraliroqdir. Bu usul miyada kuchli assotsiativ bog'lanish hosil qilib, tovushlarni farqlash qobiliyatini oshiradi. "Hissiy filtr" va nutqiy to'siq. Xitoy tilida gapirishdagi qiyinchilik ko'pincha bilim yetishmasligidan emas, balki psixologik xavotirdan kelib chiqadi. Psixolingvistik yondashuv o'rganuvchida "hissiy filtr"ni pasaytirishni taklif etadi. Ya'ni, xato qilishdan qo'rqmaslik va erkin muloqot muhiti miyadagi nutq markazlarining bloklanishini oldini oladi. Neyrolingvistik adaptatsiya va "Xitoy tili effekti". Psixolingvistik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xitoy tilini o'rganish jarayonida miya nafaqat chap yarim sharni (til markazi), balki o'ng yarim sharni ham faol ishga soladi. Bu hodisa fanda "neyral plastiklik" deb ataladi. Iyerogliflarni chizish va ularning tarkibiy qismlarini (radikallarini) tahlil qilish vizual xotirani kuchaytirib, miyaning umumiy kognitiv funksiyalarini rivojlantiradi. Bu esa o'rganuvchida axborotni tizimli va obrazli qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi. Xitoy tilida ko'plab omonimlar (tovushi bir xil, ma'nosi har xil so'zlar) mavjudligi sababli, miya "kontekstual taxmin" (contextual guessing) strategiyasidan foydalanishga majbur bo'ladi. Psixolingvistik nuqtai nazardan, bu o'rganuvchida semantik tarmoqning kengayishiga olib keladi. Ya'ni, bitta so'zni eshitganda miya uning atrofidagi o'nlab mantiqiy bog'liqliklarni bir vaqtda tekshiradi. Bu jarayon mantiqiy fikrlash tezligini oshiradi va tilni mexanik yodlashdan ko'ra, mantiqiy anglashga o'rgatadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, xitoy tilini muvaffaqiyatli o'zlashtirish strategiyasi til o'rganuvchining individual-psixologik xususiyatlari va miyaning axborotni qayta ishlash qonuniyatlariga tayanishi lozim. Iyerogliflarni vizual-semantik kodlash, tonlarni musiqiy idrok etish va nutqiy xavotirni bartaraf etish xotira samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Psixolingvistik metodlarning tatbiq etilishi o'quv jarayonining samaradorligini yangi bosqichga olib chiqib, til o'rganishni og'ir mehnatdan intellektual rivojlanish jarayoniga aylantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Chomsky, N. (2006). Language and Mind. Cambridge University Press. (Psixolingvistika va tilning kognitiv asoslari bo'yicha fundamental asar).
2. Ellis, R. (2015). Understanding Second Language Acquisition. Oxford University Press. (Ikkinchi tilni o'zlashtirishdagi psixologik jarayonlar tahlili).
3. Krashen, S. D. (1982). Principles and Practice in Second Language Acquisition.
4. A. (1986). Mental Representations: A Dual Coding Approach. Oxford University Press. (Iyerogliflarni vizual va semantik kodlash nazariyasini asoslash uchun).
5. Wang, J. (2013). The Psycholinguistics of Chinese. Oxford Handbook of Chinese Linguistics. (Xitoy tili psixolingvistikasiga oid eng muhim zamonaviy tadqiqotlardan biri).
6. Safarov, Sh. (2008). Kognitiv tilshunoslik. "Sangzor" nashriyoti. (O'zbekistonlik olimning kognitiv jarayonlar bo'yicha muhim darsligi).
7. Usmonova, Sh. (2014). Psixolingvistika. Toshkent: O'zMU nashriyoti. (Mahalliy kontekstda psixolingvistik metodikani yorituvchi manba).